

cussies zoals die rond de Hertogin Hedwigepolder in een breder perspectief te plaatsen. Alleen jammer van het wel erg grote aantal tikfouten in de tekst.

Wouter Ronsijn
Universiteit Gent

Marjo Kaartinen, *Breast Cancer in the Eighteenth Century* (London: Pickering & Chatto, 2013) 256 p. ISBN 978-18-4893-364-4.

Niet alleen het hoge aantal vrouwen dat tegenwoordig borstkanker krijgt, ook de pink ribbon-cultuur van positief denken die deze ziekte in de eenentwintigste eeuw omringt (en die door Barbara Ehrenreich in haar boek *Bright-Sided. How Positive Thinking is Undermining America* (2009) is bekritiseerd), maakt de geschiedenis van borstkanker en de omgang hiermee in het verleden relevant. De Finse historica Marjo Kaartinen schetst in haar boek hoe Engelse vrouwen, hun artsen en hun familie in de achttiende eeuw reageerden op deze angstaanjagende ziekte. Op basis van uiteenlopende bronnen, zoals medische handboeken, verslagen van artsen, egodocumenten (bijvoorbeeld de beroemde brief van de schrijfster Fanny Burney, die in 1811 een borstamputatie onderging en haar familie daar later over berichtte) en receptenboeken uit het huishouden, reconstrueert Kaartinen het pad van ontdekking van een knobbel tot operatie en, soms, overlijden. Dat niet alle vrouwen aan een operatie overleden, zal de moderne lezer verbazen. Maar een behoorlijk aantal patiëntes overleefde, al geeft de historica geen cijfers en was die langere levensduur soms slechts voor een aantal maanden of jaren.

Het boek geeft informatie over achttiende-eeuwse interpretaties van borstkanker en de behandeling ervan. Al sinds de Oudheid werd borstkanker als dé kanker gezien omdat de vorm veelvoorkomend en gevaarlijk was. De Galenische theorie beschouwde kanker als een vrouwenziekte, omdat juist de borsten en de uterus vaak werden aangetast, maar ook omdat vrouwen meer emotioneel zouden zijn en emoties kanker zouden kunnen veroorzaken. Galenus zag kanker als opeenhoping in het lichaam van zwarte gal, die kwaadaardig kon worden. De Galenische humeurenleer deed ook in de achttiende eeuw nog opgeld, hoewel andere ideeën, zoals van de iatrochemici die een blokkade van lymfe als boosdoener aanwezen, ook opkwamen. De meeste artsen in de achttiende eeuw maakten een onderscheid tussen kanker en een 'scirrus', een knobbel die kon uitgroeien tot een kwaadaardige tumor. De humeurenleer legde de nadruk op genezende kruiden en planten; de iatrochemici schreven medicijnen en zalven op basis van zout, zwavel, lood en kwik voor tegen kanker.

Tot de tweede helft van de achttiende eeuw werden tumoren die als gezwel

uitgebarsten waren als inoperabel beschouwd. Daarna poogden chirurgijns soms toch te opereren, vaak op aandringen van de patiënt, hoewel het ook een geneeskundig uitgangspunt was om uitzichtloze gevallen niet te opereren. In het algemeen wordt de negentiende eeuw gezien als een periode van grote vooruitgang op het gebied van de chirurgie door de komst van de algehele anesthesie en van de antisepsis. Maar Kaartinen laat zien dat ook in de achttiende eeuw enkele medische vernieuwingen zorgden voor grotere overlevingskansen na een operatie: de snijtechnieken verbeterden en de wond werd nu meteen na de operatie dichtgemaakt, waardoor de patiënt veel sneller herstelde en de littekens kleiner waren. Steeds vaker werd een meer radicale vorm van mastectomie uitgevoerd, die behalve de borst ook de lymfeklieren en een deel van de borstspieren verwijderde. Een groot deel van de vrouwen overleefde deze operaties mede doordat er zalven en verbanden waren die ontstekingen en bloedingen tegengingen, zoals een kompres van wortel. Toch bleven chirurgijns en artsen debatteren over de vraag of een operatie echt zinvol was.

Het boek van Kaartinen is niet bedoeld als medische ideeëngeschiedenis, maar vooral als sociale geschiedenis. Een groot deel van de tekst gaat over de angst en pijn die vrouwen bij de behandeling voelden, de empathie die artsen jegens hen tentoonspreidden en de bewondering van hun omgeving voor hun heldhaftige lijden. De Finse historica stelt dat Engelse vrouwen in de achttiende eeuw zelf bepaalden naar welke arts ze stapten en of ze wel of geen operatie wilden. Vrouwen hadden, kortom, 'agency'. Dat wordt inderdaad door een aantal bronnen onderstreept, maar deze visie op vrouwengeschiedenis is bepaald niet nieuw. Het boek van Kaartinen stelt daarom in historiografisch opzicht teleur. Het bevat geen inleiding, slechts een voorwoord van drie pagina's, waarin een theoretisch en historiografisch kader ontbreekt, zowel met betrekking tot gendergeschiedenis als medische geschiedschrijving. Het boek is een aaneenschakeling van citaten uit bronnen, die weliswaar boeiend zijn, maar uiteindelijk aan een oppervlakkige analyse worden onderworpen en weinig historische context krijgen. Daarbij komt dat de tekst slecht geredigeerd is. Als gedetailleerd verslag van de achttiende-eeuwse praktijk, behandeling en ervaring van borstkanker is het boek dus boeiend, maar het biedt jammer genoeg geen echt nieuwe inzichten.

Willemijn Ruberg
Universiteit Utrecht